

سنجش عوامل کالبدی مؤثر بر حس امنیت در فضاهای شهری از دیدگاه سالمندان (نمونه موردی: میدان ولایت فقیه ارومیه)

علیرضا سلیمانی: دکتری برنامه ریزی شهری، دانشگاه پیام نور ارومیه

Tanri @yahoo.com

حامد صمدپور: دانشجوی کارشناسی مهندسی شهرسازی، دانشگاه پیام نور ارومیه

hamedsamadpoor@gmail.com

چکیده:

امنیت در فضاهای شهری یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر حضورپذیری شهروندان و به تبع آن رونق و پویایی محیط شهری است. یکی از مهم‌ترین گروه‌های سنی استفاده کننده از فضاهای شهری سالمندان هستند. توجه به نیازهای این افراد با توجه به شرایط سالمندی و مشکلات جسمی حرکتی می‌تواند زمینه ساز حضور پررنگ تر آن‌ها در فضاهای شهری گردد. در همین راستا پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل کالبدی مؤثر بر احساس امنیت سالمندان در میدان ولایت فقیه (ارومیه) صورت گرفته است. این پژوهش از حیث هدف، جزء پژوهش‌های کاربردی است و از روش پژوهش پیمایشی و همبستگی استفاده شده است. روش تحقیق میدانی و به صورت مشاهده‌ای است. روش تحقیق از نوع تحقیقات تحلیلی-توصیفی می‌باشد، بدین صورت که ابتدا کلیه مبانی نظری مربوط به ویژگی‌های فضای میدانی و عوامل مؤثر در افزایش امنیت سالمندان و ایفای نقش آن‌ها در گستره شهر، از منابع مختلف جمع‌آوری شده است و سپس از طریق برداشت میدانی و پرسشنامه (۳۰ عدد) اطلاعات نمونه موردی جمع‌آوری شده و با تحلیل و بررسی آن‌ها توسط نرم افزار SPSS، به ارائه پیشنهادات و راهکارهایی مستند پرداخته شده است. بر این اساس ۴۲ شاخص در قالب ۹ مؤلفه مورد سنجش واقع شده است. خلاصه نتایج پژوهش حاکی از آن است مؤلفه ایمنی، نور و روشنایی و بافت شهری به ترتیب مهم‌ترین مؤلفه‌های کالبدی مؤثر بر احساس امنیت سالمندان در فضاهای شهری هستند.

کلیدواژه‌ها: فضاهای شهری، احساس امنیت، سالمندان، میدان ولایت فقیه ارومیه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه و بیان مسئله

به طور کلی فضاهای عمومی شهری علاوه بر آنکه بیشترین ارتباط را با شهروندان و محیط زندگی‌شان دارند، نقش بسزایی نیز در ایجاد "هویت بخشی" و "برقراری احساس آرامش" در شهرها ایفا می‌کنند. این دسته از فضاها با در نظر گرفتن سه بعد "کالبد"، "عملکرد" و "معنا" درصد افزایش سطح کیفیت زندگی شهری و تشویق شهروندان جهت برقراری هرچه بیشتر تعاملات اجتماعی محیط‌های شهری می‌باشند. بنابراین فضاهای عمومی شهری با موضوعی به نام انسان مواجه است که هم می‌تواند بر وی تأثیر گذارد و هم اینکه تأثیر پذیرد. لذا توجه و تلاش به منظور پاسخگویی به نیازهای اساسی انسان در محیط اهمیت می‌یابد. از جمله این نیازها در زندگی شهری "امنیت" است، که با عنایت به گسترش و توسعه روزافزون شهرها و همچنین افزایش سطح تراکم جمعیتی در این محدوده‌ها از اهمیت مضاعفی برخوردار است (مویدی و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۶۰).

امنیت به عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های مؤثر بر حضورپذیری در محیط‌های شهری به شمار رفته و از اهمیت ویژه‌ای به واسطه در برگیری احساس آرامش و آسایش محیطی برای شهروندان برخوردار است. از این رو در مطالعات و پژوهش‌های شهری همواره امنیت به عنوان یکی از شاخص‌های مهم کیفیت زندگی مورد توجه برنامه‌ریزان و طراحان شهری قرار گرفته است. به بیان دیگر فضاهای عمومی شهری به عنوان بستری اجتماعی که پیاپی مورد استفاده عموم شهروندان قرار می‌گیرد در صورت دارا بودن احساس امنیت علاوه بر آنکه آرامش را برای شهر به ارمغان می‌آورد، سطح تعاملات و فعالیت‌های اجتماعی ساکنین را نیز افزایش داده و احساس مطلوبیت و رضایت را در کاربران خود تقویت می‌نماید.

بسیاری از کارشناسان معتقدند برای این که فضاهای شهری امن باشند باید شرایط حضورپذیری برای همه گروه‌های سنی از جمله سالمندان را مهیا نموده و به نیازهای ملموس این گروه از جامعه توجه نمایند. بسیاری از مطالعاتی که امروزه پیرامون موضوع سالمندان و شهر می‌پردازند موضوع امنیت سالمندان در محیط‌های شهری را مطرح نموده و توجه به مؤلفه‌های ارتقا امنیت برای این گروه را از وظایف اصلی طراحان فضای شهری می‌دانند. این نکته با نگاه به فضاهای شهری معاصر که مشکلات بسیاری در تأمین امنیت برای سالمندان به وجود آورده‌اند اهمیتی دوچندان می‌یابد. به طور معمول دوران سالمندی با کاهش توانایی‌های جسمی و از دست دادن برخی ارزش‌ها و امتیازات همراه است چنین شرایطی منجر به ایجاد محدودیت‌هایی در ارتباط با اجتماع پذیری و استقلال فردی می‌گردد. سالمندان در مواجهه با رویدادهایی مانند پایان دوران اشتغال و بازنشستگی، احساس تنهایی، طردشدگی و همچنین فشار روانی ناشی از صنعتی شدن جوامع که به جدایی عاطفی و روانی منجر می‌شود، در معرض خطرات فزاینده‌ای قرار دارند. جمعیت بسیار بالای سالمندان بیش از شش میلیون در کشور و درصد بالای جمعیت جوان در شهرها بیانگر درصد بالای سالخورده‌گان در آینده‌های نزدیک است، به طوری که میانه سنی کشور از ۲۷ سال در سال ۱۳۹۰ به ۳۰ سال در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است و این امر نشان دهنده پدیده جمعیت رو به سالمندی است و پیش بینی می‌شود تعداد سالمندان کشور تا سال ۲۰۵۰ به ۲۶ درصد جمعیت ایران حدود ۱۸،۵ میلیون نفر سالمند خواهد رسید (مرکز آمار ایران ۱۳۹۵: ۱۱۵).

تاکنون تمهیدات متعددی به منظور ارتقاء کیفیت زندگی و جلوگیری از انزوای سالمندان همچون ایجاد آسایشگاه سالمندان، طراحی و ساخت ابزار کمک-حرکتی و پژوهش‌های پزشکی-توانبخشی صورت گرفته است؛ اما نوع برخورد با سالمند و مشارکت دادن وی در جامعه مسئله‌ای حیاتی برای سالمند محسوب می‌شود که از دید: بسیاری از افراد و یا حتی پژوهشگران دور مانده است از دیدگاه برنامه‌ریزی شهری آشفستگی و بستر فیزیکی نامناسب فضای شهر امروزی در کشور یکی از مسائل اصلی در زندگی اجتماعی سالمندان بشمار می‌آید. ایجاد فضای شهری دوستدار سالمندان مزایایی نظیر تعاملات اجتماعی با دوستان، احساس شکوه و ارزش، استقلال فردی، ورزش و سلامت فیزیکی و احساس آزادی به همراه خواهد داشت در حالی که ابقاء شرایط موجود احساس ترس و وحشت‌زدگی، جدا افتادگی اجتماعی، افسردگی‌های مزمن، ناتوانی زودرس و در نتیجه کوتاه شدن عمر را به دنبال خواهد داشت.

لذا مناسب سازی فضاهای شهری که سالمندان به حضور در آن نیازمند بوده و هم اکنون با مشکلاتی در آن مواجه‌اند اولویت اصلی مناسب سازی شهری قلمداد می‌شود. خیابان اصلی‌ترین فضا با کارکردهای مختلف و اولین فضاهایی است که عموم سالمندان نیازمند به استفاده از آن هستند. تجربه اتفاقاتی نظیر زمین خوردن، تنه خوردن از دیگران و تصادفات، حضوری نگران کننده و استرس آور و نگرشی منفی را در افراد سالمند به وجود آورده و منجر به طرد آنان از اجتماع شده است. بنا بر اصل عدالت اجتماعی می‌بایستی تمامی فضاهای یک شهر با نیازها و مشکلات شهروندان سالمند و حرکت پیاده آنان سهولت داشته باشد به همین منظور در طول سال‌های اخیر اقدامات متنوعی باهدف مناسب سازی بخش مرکزی شهرها به منظور بهره‌مند سازی و حضور پذیری گروه‌های آسیب پذیر شهری و نیازمند حمایت انجام گرفته است، باین وجود این اقدامات مطلوب ارزیابی نشده است؛ و ایراداتی از جمله عدم نیازسنجی صحیح بر آن وارد آمده است.

مشارکت گروه‌های هدف اثرگذاری اقدامات را افزایش می‌دهد و اقدامات مناسب سازی را با نیازها و مشکلات سالمندان هماهنگ می‌نماید و این همان امری است که به نظرمی‌رسد در فضاهای شهری کشور ما کمتر به آن توجه شده است و نیازمند بررسی است. در این پژوهش میدان ولایت فقیه شهر ارومیه، که می‌توان آن را یکی از شاخص‌ترین فضاهای شهری در بافت تاریخی این شهر دانست به لحاظ مؤلفه‌های کالبدی مؤثر بر امنیت از نگاه سالمندان مورد بررسی قرار گرفته است. این میدان به عنوان یک فضای عمومی شهری بستری است اجتماعی که همواره مورد استفاده عموم شهروندان بدون هیچ محدودیتی قرار می‌گیرد، با این وجود بروز مشکلاتی در این فضا منجر به کاهش حضور سالمندان گردیده است که از مهم‌ترین دلایل آن می‌توان به تسلط حرکت سواره اعم از خودرو و موتورسیکلت در تقابل با حرکت پیاده به ویژه گروه سالمندان و نیز آلودگی ناشی از این حضور بیش از حد وسائل نقلیه، نبود مبلمان شهری مطلوب برای سالمندان، عدم تناسب

کارکردهای مستقر در میدان با نیازهای سالمندان و همچنین نامناسب بودن شرایط روشنایی و نورپردازی میدان اشاره نمود. در همین راستا پژوهش حاضر با هدف شناسایی عوامل کالبدی مؤثر بر احساس امنیت سالمندان و به دنبال آن ارتقاء حضور این گروه در میدان ولایت فقیه شهر ارومیه صورت گرفته است.

پیشینه پژوهش

اسدی و محمدی در سال ۱۳۹۷ در پژوهش با هدف بررسی میزان رضایتمندی سالمندان از فضاهای شهری، مطالعه موردی: شهر قاین یافته‌ها نشان می‌دهد از بین گویه‌های منتخب برای ارزیابی میزان رضایت سالمندان از فضاهای شهری گویه دلپذیری و تمیزی شهر بالاترین میانگین (۳,۴۲) را داشته است. و این در حالی است که کمترین میانگین (۱,۹) به گویه مکان‌های کافی برای استراحت سالمندان اختصاص یافته است.

و همچنین در مورد متغیر ایمنی و سهولت تردد در معابر، بالاترین میانگین از دیدگاه سالمندان مربوط به گویه نور کافی و نور پردازی مناسب در شب میباشد که میانگین (۳,۱۶) را کسب نموده است و کمترین میانگین از دیدگاه سالمندان مربوط به ایمنی در خیابان‌ها برای تردد فردی سالمندان می‌باشد که میانگین (۲,۳۱) را کسب کرده است. (اسدی، احمد و زهرا محمدی، ۱۳۹۷). اقتداری و جهان بین در سال ۱۳۹۶ پژوهشی با عنوان بررسی نیاز سالمند به امنیت و ارتباط با محیط در فضای شهری، مطالعه موردی: خیابان امام سیرجان، انجام داده‌اند که یافته‌های حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که با استفاده از معیارهایی همچون سالمند و محیط می‌توان باعث ارتباط درست با فضای شهری شد که در این صورت افزایش آسایش محیطی مطلوب برای سالمندان از جمله جذابیت، آسایش و امنیت، خوانایی، دسترسی مناسب، نظم و ایجاد تصویر ذهنی، تاثیر بسزایی در ارتباط سالمند با محیط شهری را در پی خواهد داشت (اقتداری، خاطره و نیما جهان بین، ۱۳۹۶).

سلیمانی و دلیلی در سال ۱۳۹۶ در مقاله خود تحت عنوان تعیین مولفه‌های مؤثر در طراحی فضای شهری ویژه سالمندان نمونه موردی: شهر ارومیه، به این نتیجه می‌رسند که شناخت و درک نیازهای مختلف سالمندان و تلاش در جهت پاسخگویی به این نیازها و احترام به ترجیحات آن‌ها در طراحی و بهسازی فضاهای عمومی شهری، می‌تواند در زندگی خوب سالمندی و بهبود کیفیت و امید به زندگی آن‌ها و دستیابی به اهداف سالمندی موفق مؤثر باشد و از آنجایی که برای سالمندان آسایش، امنیت، سهولت، دسترسی و همچنین دستیابی به فرصت‌هایی برای ملاقات دیگران از جنبه‌های مهم عملکرد فضاهای شهری است و محیط شهری مطلوب محیطی می‌باشد که در آن سالمند به صورت مستقل امکان دسترسی و بهره برداری علی‌الرغم کم توانایی‌هایش داشته باشد. اما با توجه به نتایج به دست آمده سالمندان وقتی در فضا حضور می‌یابند که مطمئن باشند فضا پاسخگوی نیازهای جسمی و روحی و روانی آنان است.

تامین ایمنی و امنیت سالمندان در محیط ایجاد حس اعتماد به نفس و استقلال در آن‌ها از جمله مواردی است که می‌تواند باعث حضور سالمندان در فضای شهری شود (سلیمانی، علی رضا و ندا دلیلی، ۱۳۹۶). آقامحمدی، ولی و میرجانی در سال ۱۳۹۵ پژوهشی با عنوان بررسی کیفیت فضای جمعی با رویکرد سالمندان: با توجه به نتایج به دست آمده، سالمندان وقتی در فضا حضور می‌یابند که مطمئن باشند که فضا پاسخگوی نیازهای مختلف آنان است. تامین ایمنی، امنیت سالمندان در محیط، ایجاد حس اعتماد به نفس و استقلال آنان را بالا برده و باعث حضور بیشتر آنان در این فضاها می‌باشد.

ایجاد امکانات و خدمات فرهنگی و تفریحی نزدیک به مکان‌های سکونتی، از جمله مواردی است که انگیزه سالمندان را به استفاده از فضا بیشتر می‌کند (آقامحمدی، طاهره؛ انسبه ولی و محبوبه میرجانی، ۱۳۹۵). احمدی و علیپور در سال ۱۳۹۵ در مقاله بررسی طراحی فضای شهری با رویکرد ارتقاء کیفیت زندگی سالمندان در این فضا مطالعه موردی: پارک شهر واقع در چهارراه ولیعصر، به این نتیجه رسیده‌اند که پارک‌ها از مهم‌ترین فضاهای باز شهری جهت حضور سالمندان می‌باشد، به همین جهت این فضاها باید به گونه‌ای طراحی شوند که پاسخگوی نیازهای اقشار مختلف به خصوص قشر آسیب‌پذیر سالمند باشد.

در مورد پارک دانشجو هر چند مشکلات کمی دیده می‌شود ولی مسائلی هستند که در جهت تأمین آسایش و راحتی افراد سالمند ضروری می‌باشد و باید بر صدد رفع آن برآییم. مانند قرار دهی میلمان‌های راحت و مناسب، در نظر گرفتن فضاهای ویژه برای ورزش و محل تجمع سالمندان. و در واقع سالمندان زمانی احساس امنیت و آرامش می‌کنند که فضا پاسخگوی نیازهای مختلف جسمی و روحی-روانی آنان بوده و منجر به حس اعتماد به نفس و استقلال در آنها شود (احمدی، همایون و حدیثه علیپور، ۱۳۹۵) برتون و میچل در سال ۲۰۰۶ در پژوهشی با عنوان طراحی شهری همه شمول خیابان‌هایی برای زندگی، مناسب سازی خیابان‌های شهری برای سالمندان به نیازهای سالمندان در خیابان ای شهری انگلستان پرداختند و با ارایه‌ی معیارهای شش‌گانه ایمنی، خوانایی، راحتی، قابل تشخیص بودن، قابل دسترس بودن و آشنایی به مقایسه تجربه دو گروه از سالمندان (ناتوان و کم توان) در خیابان‌های شهری می‌پردازند (Burton & Mitchel, 2006: 1-111).

سوالات تحقیق

۱. نیازها و مشکلات افراد سالمند در میدان ولایت فقیه شهر ارومیه کدام‌اند؟
۲. معیارهای کالبدی مؤثر بر افزایش امنیت میدان ولایت فقیه شهر ارومیه از دیدگاه سالمندان چیست؟
۳. آیا می‌توان با تقویت معیارهای کالبدی امنیت در میدان ولایت فقیه شهر ارومیه، نقش میادین شهری را در نظام دسترسی شهری ارتقا داد؟

اهداف و کاربردهای تحقیق

- ✓ بررسی نقش و جایگاه میدان ولایت فقیه در نظام دسترسی شهری
- ✓ بررسی معیارهای کالبدی مؤثر بر حس امنیت میدان ولایت فقیه از دیدگاه سالمندان

✓ بررسی امکان ارتقای نقش میدان ولایت فقیه توسط افزایش امنیت برای حضور سالمندان

فرضیه

- ✓ به نظر می‌رسد با ارتقا نقش میدان ولایت فقیه می‌توان امنیت را برای حضور سالمندان در فضاهای شهری افزایش داد
- ✓ به نظر می‌رسد با طراحی میدان ولایت فقیه در فضای شهری امنیت و تعاملات اجتماعی سالمندان افزایش می‌یابد.
- ✓ به نظر می‌رسد بین افزایش امنیت میدان ولایت فقیه و امنیت دیگر فضاهای شهری ارتباط دو سویه برقرار می‌باشد.

مبانی نظری پژوهش

احساس امنیت

تعاریف ارائه شده در فرهنگ لغات درباره مفهوم کلی امنیت، بر روی "احساس آزادی از ترس" یا "احساس ایمنی" که ناظر بر امنیت مادی و روانی است، تأکید دارند. مفهوم امنیت را می‌توان دارای قدمتی طولانی‌تر از مفهوم اجتماع و جامعه دریافت. تاکنون در زمینه امنیت تعاریف گسترده‌ای ارائه شده است. تعاریف لغوی مختلفی که از حالات و موقعیت‌های ذهنی (احساس امنیت) تا موقعیت‌های عینی و بیرونی (موقعیت ایمن) در نوسان است با مطالعه تعاریف ارائه شده برای امنیت در منابع مختلف، می‌توان سه دسته مختلف از مفاهیم امنیت بیان نمود (گروسی، ۱۳۹۰: ۲۶).

دسته اول تعاریفی هستند که بر تهدید هویت جمعی تأکید دارند. بر این اساس امنیت به حفظ مجموعه ویژگی‌هایی ارجاع می‌دهد که بر مبنای آن افراد خود را عضو گروه خاصی تلقی نمایند. دسته دوم امنیت را به عنوان فقدان هراس از ویرانی و تهدید ارزش‌های جامعه می‌دانند؛ و در نهایت دسته سوم که بر فراغت جمعی از تهدیدی که عمل غیرقانونی دولت یا دستگاه یا فرد و یا گروهی که در تمام یا قسمتی از جامعه به وجود آورده است، تأکید می‌ورزند. همچون بسیاری از مفاهیم دیگر، در تبیین مفهوم امنیت، دو بعد متمایز از هم را باید در نظر گرفت. یکی بعد «ذهنی» می‌باشد که مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و دیگری بعد عینی که بر اساس احساس امنیت از جمع درک می‌شود. البته هر دو بعد نیز می‌توانند بر یکدیگر تأثیرات مثبت یا منفی برجای گذارند که این موضوع ضرورت توجه به هر دو را در ایجاد امنیت عمومی توأمان مورد تأکید قرار می‌دهد (پاکزاد، ۱۳۸۱: ۷).

بر این مبنا بعد ذهنی امنیت به لحاظ تأثیر مستقیم بر میزان احساس امنیت در شهروندان از اهمیت بسزایی برخوردار است. احساس امنیت در یک جامعه به احساس روانی شهروندان از میزان وجود یا عدم وجود جرم و شرایط جرم خیز در آن جامعه بازمی‌گردد و هر مقدار فراوانی جرم و شرایط جرم‌خیزی بالاتر باشد احساس امنیت شهروندان پایین‌تر است (رجبی پور، ۱۳۹۰: ۹۳). این احساس از قرارگیری انسان در شرایط محیطی به مثابه نوعی ادراک روانی حاصل می‌شود که از یک ساختار شهری و روانی فرهنگی خاص با ساختار فرهنگی - اجتماعی دیگر متمایز می‌شود. لذا شکل‌گیری احساس امنیت از لحاظ روان شناختی وابسته به شرایط محیطی و از سوی دیگر نوع برداشت و سطوح ادراکی است (حسینی، ۱۳۸۷). به نظر می‌رسد که احساس امنیت در یک جامعه مهم‌تر از وجود امنیت در آن جامعه است، زیرا ممکن است شرایط امنیت بر همین اساس به نظر مطلوبی در آن وجود داشته باشد، اما با این وجود شهروندان احساس امنیت نداشته باشند. در این رابطه ذاکری معتقد است که چهار حالت پیرامون بعد عینی و بعد ذهنی امنیت وجود دارد (ذاکری، ۱۳۹۰: ۲۷).

۱. امنیت وجود دارد، احساس امنیت نیز وجود دارد؛

۲. امنیت وجود ندارد، احساس امنیت نیز وجود ندارد؛

۳. امنیت از نظر شاخص‌های تأمین امنیت وجود دارد اما مردم احساس امنیت نمی‌کنند؛

۴. امنیت مطابق با شاخص‌های تأمین امنیت وجود ندارد اما مردم احساس امنیت می‌کنند

بنابراین احساس ناامنی در جامعه، منجر به کاهش سلامت روانی شهروندان خواهد شد و طبعاً سلب اعتماد اجتماعی را شکل می‌دهد. با بروز این شرایط، زمینه افزایش تنش، استرس و اضطراب، بی‌قراری و بسیاری از بیماری‌های روانی در جامعه بیش از پیش فراهم می‌آید.

فضاهای شهری

راجر ترانسیک فضاهای شهری را به دو دسته عمده سخت فضا و نرم فضا تقسیم کرده است. منظور وی از اصطلاح سخت فضا، فضاهایی است که کاملاً با بدنه-های معماری، محصور شده‌اند. این فضاها محل گردهمایی و مکان فعالیت‌های اجتماعی شهر است و اما فرم فضاها، فضاهایی هستند که محیط و عناصر طبیعی در شکل دادن به آن‌ها غلبه دارند. مانند باغها و پارکها (Tavasoli & Bonyadi, 1993: 9). سه شاخص اصلی فضاهای شهری در عرصه عمومی شهر عبارتند از: عمومی بودن فضا، باز بودن آن و برقراری تعاملات اجتماعی در فضا. به رغم تیبالدز فضاهای شهری شامل خیابان‌ها، میدان‌ها، کوچه‌ها، حاشیه آب و در کل همه مکان‌هایی است که مردم به آن دسترسی فیزیکی و بصری دارند (Tibalds & Francis, 2004: 21).

امنیت در فضای شهری

امروزه یکی از مهم‌ترین نکاتی که طراحان و برنامه ریزان شهری در خلق، توسعه و مدیریت فضاها و محیط‌های شهری باید به آن توجه ویژه‌ای داشته باشند، شناخت فضاها و عوامل مختلف مؤثر در کاهش امنیت و برهم خوردن نظم شهری است. امن بودن یک فضای شهری از دو مؤلفه ایمنی و امنیت تشکیل شده است. در مؤلفه ایمنی، اشاره به موارد و عوامل محیطی است که در صورت عدم تأمین شرایط مطلوب وقوع حوادث اجتناب ناپذیر می‌شود و خطرات جان و مال شهروندان را تهدید خواهد نمود (Kelly et al, 2010: 29). حال آن که مؤلفه امنیت به جرائم علیه اشخاص و اموال آن‌ها اشاره دارد (کلانتری خلیل آباد و دیگران، ۱۳۹۲).

شرایطی را که از فصل مشترک این دو به وجود می‌آید را می‌توان به عنوان فضای شهری امن توصیف کرد (Roth rock, 2010:9). بر این مبنا مفهوم فضای شهری امن در مقابل مفهوم فضای شهری ناامن قرار می‌گیرد. پدیده ناامنی دارای دو جنبه عینی و ذهنی است و کلیه عرصه‌های زندگی را در برمی‌گیرد. مقوله ناامنی از جنبه عینی، کلیه مظاهر ناامنی از جمله سرقت، قتل، خشونت و... را شامل می‌شود و مقوله ناامنی از جنبه ذهنی، شامل پدیده‌هایی همچون فقر در فضاهای شهری می‌باشد (صالحی، ۱۳۸۷:۱۰۷). بنابراین فضای شهری امن از ویژگی‌ها و مؤلفه‌های عینی و کالبدی متعدد و گسترده‌ای برخوردار است که بعضاً دارای تأثیرات متقابل نیز هستند. اما علاوه بر این‌ها یک فضای شهر امن مستلزم تعاملات اجتماعی نیز هست.

چنان که آرامش و امنیت شهرها صرفاً به وسیله پلیس تأمین نمی‌شود. بلکه آرامش و امنیت عمدتاً به وسیله ایجاد شبکه‌ای پیچیده و تقریباً ناخودآگاهی از نظارت‌ها و رعایت داوطلبانه هنجارها در میان خود مردم حفظ می‌شود و به وسیله خود مردم اجرا می‌گردد (صالحی، ۱۳۸۷:۱۱۲). از همین رو امنیت در فضای شهری را می‌توان ثمره رابطه فرد با اجتماع و انطباق با هنجارهای همگانی دانست که افراد به عنوان یک نیاز اساسی در عرصه‌های عمومی و خصوصی خواهان برخورداری از آن هستند (Garcia-Ramon, Ortiz & Prats, 2004: 216). بنابراین الزامی است تا به منظور افزایش سطح امنیت محیط‌ها و فضاهای شهری، در هر جامعه‌ای شهروندان از طریق فرآیندهای متنوع مشارکتی با یکدیگر در ارتباط بوده و سطح سرمایه‌های اجتماعی و تعاملات را ارتقا بخشند (Werkerle 2000,47).

سالمندان و فضای شهری

سالمندان از جمله گروه‌های اجتماعی هستند که به دلیل شرایط سنی و کاهش نسبی فعالیت‌های کاری، عمدتاً از فضاهای شهری برای انجام فعالیت‌های اختیاری و اجتماعی استفاده می‌کنند. فعالیت‌های انتخابی، فعالیت‌هایی هستند که در صورتی که زمان و مکان و بستر محیط اجازه دهد به شکل داوطلبانه صورت می‌گیرد مانند قدم زدن برای استفاده از هوای پاک و غیره. فعالیت‌های اجتماعی فعالیت‌هایی هستند که دفعتاً شکل و به دنبال حضور مردم در یک مکان و در یک زمان صورت می‌گیرند مانند گفتگو با بقیه و غیره (Carmona, et al., 2009, :215). سازمان بهداشت جهانی که مبتکر جنبش شهرهای دوستدار سالمند است بیان می‌کند که محیط‌های کالبدی مناسب می‌توانند سطح عملکردی افراد سالمند را ارتقاء داده و به بالای آستانه ناتوانی برسانند (World Health Organization, 2007, p. 6).

امنیت سالمندان در فضای شهری

فضای شهری مطلوب فضایی است که در آن عدالت شهروندی بین گروه‌های مختلف سنی و جنسی رعایت گردد و تمامی شهروندان، حتی اقشار آسیب پذیر، بتوانند ازین گونه از فضاها بهره‌برند. سالمندی دورانی است که کاهش توانایی‌های جسمی و از دست دادن برخی ارزش‌ها و امتیازها را به همراه دارد. سالمندان بخشی از شهروندان آسیب‌پذیر هر شهری به شمار می‌آیند و در صورتی که فضاهای شهری برای سالمندان مناسب سازی گردد، بستر رفاه بیشتری برای این قشر از جامعه پدید خواهد آمد. با ورود به دوره سالمندی، تغییرات چشمگیری در ویژگی‌های فیزیولوژیکی و روحی- روانی انسان رخ می‌دهد. این تغییرات، افراد سالمند را وادار می‌سازد تا محیط فیزیکی را به گونه‌ای متفاوت از جوان‌ها درک کرده و پاسخ‌های متفاوتی بدهند (علی‌الحسابی، ۱۳۹۰:۲۴۷).

آن‌ها از جمله گروه‌های اجتماعی هستند که به دلیل شرایط سنی و کاهش نسبی فعالیت‌های کاری، عمدتاً از فضاهای شهری برای انجام فعالیت‌های اختیاری و اجتماعی استفاده می‌کنند (Carmona et al. 2010: 215). تحقیقات انجام شده نشان داده‌است که چند عامل در استفاده از فضاهای بیرون برای سالمندان موثر است. از جمله سطح استقلال، خرد اقلیم، نشستن راحت، حس جهت یابی، فضاهایی برای تحریکات حسی، کنترل و نظارت بر محیط، راحتی و آسایش، امنیت و ایمنی، دسترسی راحت به فضاهای بیرون، فرصت‌های برای ملاقات دیگران و فعالیت‌های اجتماعی و فرصت‌هایی برای لذت بردن از طبیعت و شرکت در تمارین ورزشی و فعالیت برای سلامتی (Cooper & Francis, 1990, 174).

بسیاری از محققین بر ماهیت اجتماعی احساس ترس از احتمال وقوع جرائم، به ویژه ماهیت سنی و جنسی آن تأکید کرده‌اند. بنابراین شرط لازم برای داشتن فضاهای شهری امن، همه شمولی و حضورپذیری فضا است. حضور به معنای بودن در فضا، استفاده از فضا و علاقه به این بودن در فضا و استفاده از آن می‌باشد. اما شرط کافی نیست. به نوعی حضور با علاقه در شهر، باید برای تمامی اقشار شهر اتفاق بیفتد یعنی زمینه استفاده از فضا برای همه افراد از یک کودک تا یک فرد سالمند مهیا باشد. از همین رو به نظر می‌رسد تلاش در جهت حفظ سرزندگی سالمندان از طریق فراهم کردن زمینه حضور و مشارکت شهروندی سالمندان به ویژه بستر امن در فضاهای عمومی شهری می‌تواند یکی از عوامل دستیابی به اهداف متعالی سالمندی باشد.

شاخص‌های کالبدی سنجش احساس امنیت

برآورد نیازهای انسان با حضور وی در فضا مطرح می‌شود که در آن فضا امنیت، آسایش، ایمنی و خوشایندی مدنظر بوده و نیاز به تجهیزات و تأسیساتی دارد که بتواند امکان حضور افراد را فراهم آورد (حبیبی، ۱۳۸۷:۲۱). لذا دستیابی به شاخص‌هایی به منظور سنجش احساس امنیت شهروندان در استفاده از فضاهای عمومی شهری که با سطح رضایت ذهنی و احساس آرامش آن‌ها در ارتباط باشد؛ اهمیت می‌یابد. در صورتی که بدون شناخت شاخص‌ها و عوامل مؤثر و مرتبط با احساس امنیت در شهروندان، تأمین امنیت و نظم عمومی در فضاهای شهری امکان پذیر نخواهد بود.

لذا شناخت این عوامل در ایجاد احساس امنیت اجتماعی، از پیش شرط‌های اساسی در برنامه‌ریزی برای ارتقای سطح امنیت است. در این میان ساختار فیزیکی فضای شهری و یا فرم آن نقش انکارناپذیری در چگونگی ایجاد امنیت در این فضاها دارد (علی‌آبادی، ۱۳۸۸). سازمان بهداشت جهانی که مبتکر جنبش شهرهای دوستدار سالمند (Global Age Friendly Cities) است بیان می‌کند که محیط‌های کالبدی مناسب می‌توانند سطح عملکردی افراد سالمند را ارتقاء داده و به بالای

آستانه ناتوانی برسانند(6: World Health Organization, 2007). مهم‌ترین مؤلفه‌های کالبدی مؤثر بر ایجاد و ارتقاء امنیت در فضاهای شهری بر اساس پژوهش‌های صورت گرفته و همچنین آرا و تجربیات اندیشمندان داخلی و خارجی شامل: نظارت، کاربری، مبلمان شهری، بافت شهری، شبکه‌ی معابر، نور و روشنایی، آسایش، خوانایی و کیفیت بصری و ایمنی می‌باشد.

رویکرد CPTED در ایجاد فضاهای امن شهری

واژه CPTED از ترکیب حروف اول واژه‌های عبارت پیشگیری جرم از طریق طراحی محیط "به دست می‌آید(328: Cozen&Savill,2005). یکی از رویکردهای مطرح در شهرسازی برای ارتقای امنیت در فضاهای شهری، رویکرد CPTED است. این رویکرد یک پیشنهاد روش شناسی طراحی است که بر اساس آن با به کارگیری طراحی مناسب و هدفمند محیط انسان ساخت، معماران و شهرسازان می‌توانند مجال ترس از جرم و تبهکاری را کاهش دهند و کیفیت زندگی را بهبود بخشند(8: Cozens,2010). این نظریه را دومین نسل از نظریه پردازان و طراحان محیطی در مدل پیش گیری از جرم مطرح نموده اند.

جدول(۱): پیشینه و سوابق رویکرد CPTED در آرای اندیشمندان و بازتاب‌های جهانی

دهه ۱۹۶۰	جین جاکوبس در کتاب برگ و زندگی شهرهای آمریکایی	نیاز به خیابانهای امن در شهر، جداسازی و تشخیص مکانهای عمومی و خصوصی، تنوع کاربری و اختلاط آنها در سطح شهر، استفاده مؤثر و سازنده از حضور علیران پیاده در مناطق شهری برای کاهش احتمال وقوع جرایم
دهه ۱۹۷۰	رای جنری در کتاب جلوگیری از جرم شهری با طراحی محیطی و اسکار نیومن در کتاب فضاهای قابل دفاع	کاهش ظرفیت طبیعی جرم‌خیزی مناطق شهر شهروندان باید ببینند و دیده شوند (نظارت عمومی)، شفافیت و در معرض دید قرار گرفتن فضاهای عمومی، اشتیاق مردم به گزارش و برخورد با تخلفات و جرایم
دهه ۱۹۸۰	جرج کیلینگ و ویلسون و بل برانینگهام در کتاب جرم‌شناسی شهری	ارائه نظریه پنجره‌های شکسته (بجره‌هایی شکسته هستند که فرصت را برای ارتکاب و احتمال وقوع جرم در سطح شهر فراهم می‌کنند)، کاهش ظرفیت‌های طبیعی جرم‌خیزی مناطق شهری، اشاره به بسامان طراحی محیط ششوع، اشاره و تأکید بر ناگزردنی قوانین و استانداردهای طراحی شهری و معماری، نقش مواقع طبیعی و بارزنده‌های موقعیتی در کاهش فرصت‌دهی برای تجاوزات و جرایم شهری.
دهه ۱۹۹۰ و ۲۰۰۰	تیم گرو مسئول برنامه‌های آموزشی جهانی CPTED در کتاب جلوگیری از جرایم از طریق طراحی محیطی (CPTED)	ارائه استراتژی و روش‌مندی این رویکرد، برگزاری کنفرانس‌ها و همایش‌های بین‌المللی با عنوان CPTED

نمودار (۱): معیارهای کالبدی تأثیرگذار در کاهش جرم خیزی فضا بر اساس رویکرد CPTED، مأخذ Miner, 2005

روش و مراحل تحقیق

روش تحقیق میدانی و به صورت مشاهده‌ای است. روش تحقیق از نوع تحقیقات تحلیلی- توصیفی می‌باشد، بدین صورت که ابتدا کلیه مبانی نظری مربوط به ویژگی‌های فضای میدانی و عوامل موثر در افزایش امنیت سالمندان و ایفای نقش آنها در گستره شهر، از منابع مختلف جمع‌آوری شده‌است و سپس از طریق برداشت میدانی و پرسشنامه (۳۰ عدد) اطلاعات نمونه موردی جمع‌آوری شده و با تحلیل و بررسی آن‌ها توسط نرم افزار SPSS، به ارائه پیشنهادات و راهکارهایی مستند پرداخته شده‌است.

محدوده مورد مطالعه:

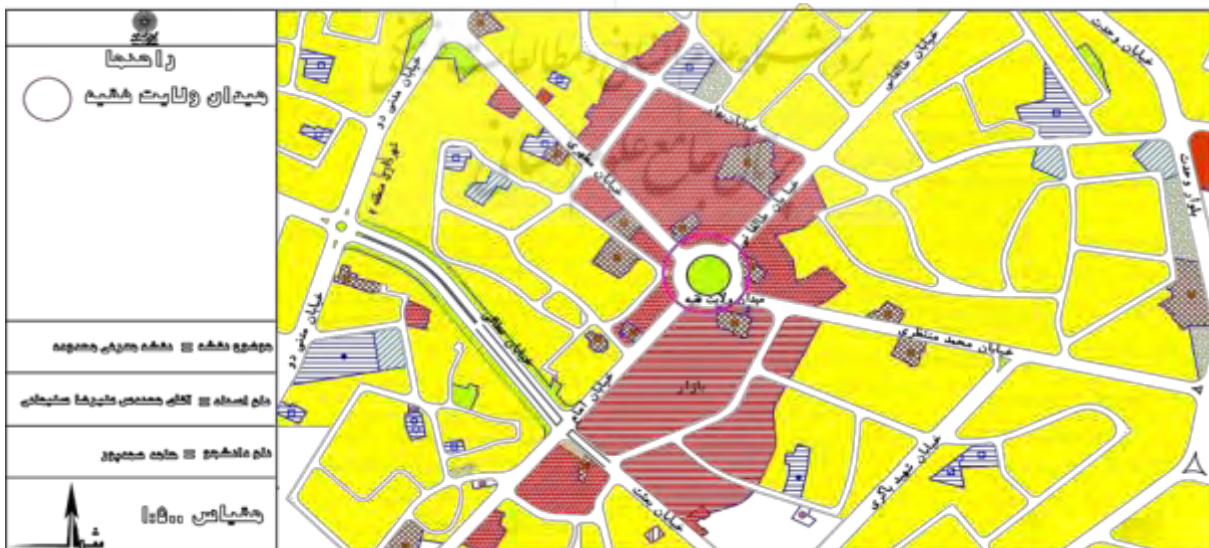
ارومیه با داشتن موقعیت ممتاز جغرافیایی در ۲۰ کیلومتری دریاچه ارومیه قرار دارد. ارتفاع ارومیه ۱۳۳۲ متر از آب‌های آزاد است ارومیه در دشت ارومیه واقع شده‌است که ارتفاعاتی چون کوه سیر، کوه قیزقلعه، کوه جهودها، کوه چهل مر شهیدان، کوه ماه، کوه علی پنجه سی و کوه علی ایمان آن را احاطه کرده‌اند. در واقع ارومیه بین دریاچه ارومیه و دیواره کوه‌های غرب استان واقع شده‌است. شهر ارومیه روی مدار ۳۷ درجه و ۳۲ دقیقه در نیم‌کره شمالی از خط استوا قرار گرفته‌است. همچنین این شهر روی نصف النهار ۴۵ درجه و ۲ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار دارد. در سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت ارومیه ۴۹۹ ۶۶۷ نفر بود. از این تعداد ۱۳۴ ۳۳۴ نفر مرد و ۳۶۳ ۳۳۳ نفر زن بود. این تعداد در قالب ۱۹۷۷۴۹ خانوار بودند. ارومیه دهمین شهر پرجمعیت ایران و دومین شهر شمال غربی ایران بعد از تبریز است. ارومیه جزو شهرهای پرتراکم در استان آذربایجان غربی است (منبع: طرح تفصیلی ارومیه).

معرفی میدان ولایت فقیه

میدان ولایت فقیه معروف به مرکز در مرکز شهر ارومیه قرار گرفته است. این میدان قدیمی و تاریخی شهر ارومیه نماد شهر ارومیه بوده و تمامی راه پیمایی‌ها از این میدان شروع شده و به میدان انقلاب (ایالت) منتهی می‌شود. میدان ولایت فقیه بر خلاف نامی که بر روی آن نهاده شده‌است، توجه زیادی به آن نشده و هیچ کار فرهنگی و اجتماعی و گردشگری روی آن نشده‌است. از مزایا و نکات مهم مرکز ارومیه این است که ورودی اصلی بازار قدیم ارومیه در میدان ولایت فقیه واقع شده است. نمادی که این میدان را مشهور ساخته مجسمه سه سرباز است. که نمادی از مقاومت مردم ایران در ۸ سال دفاع مقدس است.

که منتصب به شهیدان باکری و امینی هستند. خیابان‌های شهید منتظری و شهید مظفری و طالقانی و امام خمینی در این میدان شروع می‌شوند. وجود این میدان در محدوده بافت تاریخی ارومیه و با توجه به ساختار سنی جمعیت ساکن در این بافت می‌تواند به عنوان فرصتی جهت حضور هر چه بیشتر سالمندان به عنوان بستری جهت افزایش تعاملات اجتماعی قلمداد گردد. همچنین همجواری این میدان با عناصر ارزشمندی چون بازار تاریخی و مسجد بر ضرورت توجه به این میدان می‌افزاید.

با این وجود بروز مشکلاتی در این فضا منجر به کاهش حضور سالمندان گردیده‌است که از مهم‌ترین دلایل آن می‌توان به تسلط حرکت سواره اعم از خودرو و موتورسیکلت در تقابل با حرکت پیاده به ویژه گروه سالمندان و نیز آلودگی ناشی از این حضور بیش از حد وسائل نقلیه، نبود مبلمان شهری مطلوب برای سالمندان، عدم تناسب کارکردهای مستقر در میدان با نیازهای سالمندان و همچنین نامناسب بودن شرایط روشنایی و نورپردازی میدان اشاره نمود. تحقیق حاضر مطالعات خود را روی سنجش عوامل کالبدی موثر در این میدان در جهت افزایش حضور سالمندان، معطوف ساخته است. چراکه به تشخیص محقق این میدان، پتانسیل ایفای نقش یک فضای

شهری شهری عمومی، سرزنده و موفق و ایمن را خواهد داشت (منبع: مطالعات نگارنده).

نقشه (۱): معرفی محدوده، منبع: طرح تفصیلی ارومیه

تجزیه و تحلیل وضع موجود شهر بر اساس مدل SOWT

تکنیک SWOT ابزاری برای شناخت و فرصت‌های موجود در محیط خارجی یک سیستم و بازشناسی ضعف و قوت‌های داخلی آن به منظور سنجش وضعیت تدوین راهبرد برای هدایت و کنترل سیستم است.

ماتریس سوات در مراحل مختلف فرایند برنامه‌ریزی راهبردی از مرحله تحلیل وضعیت تا تدوین راهبرد موضوعیت دارد. حال به مفاهیم تکنیک سوات می‌پردازیم:

بررسی محیط داخلی

محیط داخلی سازمان برای شناخت قوتها و ضعفها ارزیابی و در جای ویژه خود در جدول یا ماتریس سوات منظور می‌گردد.

بررسی محیط خارجی

بررسی محیط خارجی با فهرست کردن تهدیدهای خارجی و فرصت آغاز می‌شود. معمولاً در حوزه مدیریت سرفصل‌های تهدیدات و فرصت‌ها شامل عوامل اقتصادی، اجتماعی، جمعیت شناختی، تولید و خدمات، تکنولوژی، بازار و رقابت می‌شود. باید توجه داشت که در تحلیل این عوامل نباید به بررسی محیط کنونی بسنده کرد، بلکه مهم‌تر از آن آینده‌نگری و تحلیل محیط آینده‌است.

جدول (۲): S.W.O.T میدان ولایت فقیه

ابعاد	قوت	ضعف	فرصت	تهدید
فعالیت	وجود فروشگاه	عدم بهره‌برداری از جداره های اطراف میدان برای فعالیت های مختلف	امکان بهره‌برداری کاربری تجاری	-
تنوع اجتماعی	-	عدم جذب اقشار اجتماعی	-	-
جداره	-	جداره خاموش و نمای زشت ساختمان‌های جداره	-	عدم سرزندگی فضا عدم زیبایی بصری
نفوذپذیری	عدم وجود مانع فیزیکی	عدم دعوت‌کنندگی در ورودی میدان	ورود آزاد به معبر	القای حس یک مکان خصوصی
خوانایی	وجود نشانه و عناصر شاخص وجود تابلوی راهنمای مسیر	-	امکان شکل‌گیری تصویر ذهنی مناسب	-
کاربری	-	عدم تنوع کاربری در محدوده	-	عدم سرزندگی و پویایی در سایت
میلان	-	عدم وجود هرگونه میلان شهری در سایت	-	ایفای نقش دسترسی و عبور و عدم سرزندگی
نورپردازی	-	پیاپاده‌رو تاریک	-	بروز احساس ناامنی
عرض مناسب	عرض مناسب پیاپاده‌رو	-	تأمین حوزه‌های اصلی	-
مناسب‌سازی	-	عدم مناسب‌سازی مسیر	-	عدم حضور افراد معلول جسمی
امنیت	امنیت نسبی	-	حضور آسوده عابرین	-
شرایط اقلیمی	-	عدم وجود تسهیلات مناسب با اقلیم شهر	-	تعطیلی فضا در فصول سرد سال
تعاملات اجتماعی	-	عدم وجود زمینه شکل‌گیری تعاملات اجتماعی	-	عدم موفقیت فضا
پارکینگ	-	پارک حاشیه‌ای	-	ایجاد مانع بصری
کف‌سازی	-	-	امکان پیاپاده‌روی آسان	-

مدل تحلیلی و متغیرهای پژوهش

مدل تحلیلی پژوهش بر مبنای مبانی نظری و بر اساس مدل مفهوم شاخص به شرح جدول ذیل تدوین شد است. براساس مبانی نظری ارائه شده و مدل تحلیلی مفهوم شاخص، متغیر وابسته پژوهش احساس امنیت سالمندان در فضای شهری و ۴۲ متغیر (در پرسشنامه آورده شده‌است) در قالب ۹ مؤلفه به عنوان متغیرهای مستقل مورد ارزیابی قرار گرفت است.

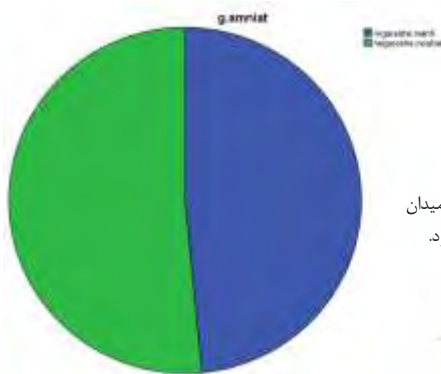

جدول (۳): ارائه مدل مفهومی

معیار	توضیح
نظارت	ایجاد مکان هایی برای نظارت بر فضای میدان و افزایش امنیت
کیفیت بصری	ساختمان های جداره باید نما داشته باشند
باقت شهری نفوذپذیر	بازبودن مسیر و عدم وجود موانع فیزیکی و بصری
خوانایی	ایجاد نماد و نشانه و تابلوهای راهنما جهت خوانا کردن میدان
توجه به کاربری ها	ایجاد کاربری هایی: متنوع و مناسب، فعالیت های خدماتی که تداوم حضور شهروندان را در پی دارد، کاربری های فراغتی
میلمان	توجه به تنوع و توزیع مناسب میلمان متناسب با فضای میدان
نورپردازی	توجه به روشنایی فضا و نورپردازی مناسب با فضای میدان
امنیت	توجه به امنیت افراد پیاده از تمامی ابعاد اجتماعی، کالبدی و ...
شبکه معابر	ایجاد معابر با عرض مناسب جهت هدایت سالمندان به میدان

منبع: نگارنده

بحث و یافته ها

مولفه کیفیت بصری میدان
طبق یافته های پژوهش حاضر نگرش نسبت به مولفه کیفیت بصری میدان ولایت فقیه ارومیه منفی ارزیابی می شود.

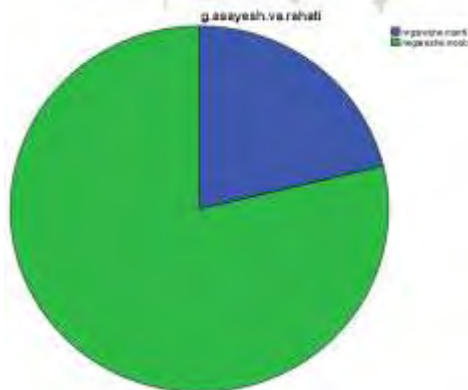

رابطه شاخص های معطوف به مؤلفه ایمنی با احساس امنیت سالمندان

مؤلفه ایمنی و شاخص های مرتبط با آن یکی از مهم ترین عوامل اثرگذار بر احساس امنیت در فضاهای شهری است. ایمنی مناسب در محیط می تواند زمینه ساز و تقویت کننده حضور شهروندان در فضاهای شهری شده و کارایی جسمی و ذهنی افراد را ارتقا بخشد.

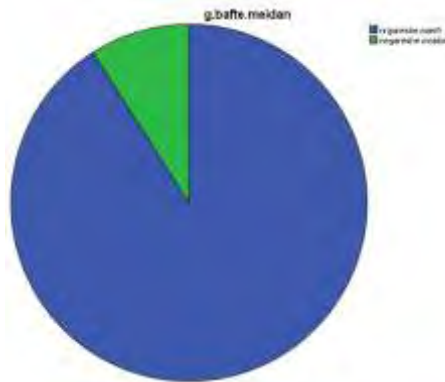
مولفه کیفیت بصری میدان

رابطه شاخص های معطوف به مؤلفه خوانایی و کیفیت بصری با احساس امنیت سالمندان شاخص وجود عناصر شاخص نظیر استفاده از عناصر شهری در میدان و عناصر میراثی و تاریخی، بیشترین شدت رابطه مستقیم را با افزایش احساس امنیت در میدان ولایت فقیه داشته است. نتایج مطالعات حاکی از آن است که در مجموع شاخص های معطوف به مولفه خوانایی و کیفیت بصری با احساس امنیت سالمندان رابطه مستقیم دارند.

رابطه شاخص‌های معطوف به مؤلفه آسایش با احساس امنیت سالمندان

به منظور سنجش رابطه مؤلفه آسایش محیطی با میزان احساس امنیت از سوی سالمندان، مطابق با تحلیل‌های انجام شده شاخص‌های آلودگی‌های صوتی (طیف خیلی زیاد ۵۳ درصد) و شاخص‌های آلودگی‌های بیولوژیکی (زباله، نخاله، فاضلاب) (طیف زیاد ۵۶ درصد)، وجود سطل زباله (طیف کم ۴۶ درصد) پاکیزگی و نظافت (طیف تا حدودی ۴۶ درصد) دارای رابطه مستقیم با افزایش احساس امنیت سالمندان در میدان ولایت فقیه هستند.

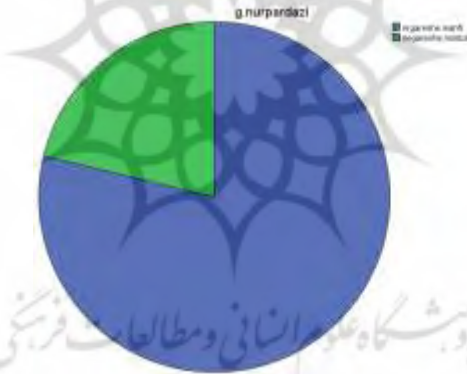

مولفه بافت میدان

طبق یافته‌های پژوهش حاضر نگرش نسبت به مولفه بافت میدان ولایت فقیه ارومیه منفی ارزیابی می‌شود.

رابطه شاخص‌های معطوف به مؤلفه شبکه معابر با احساس امنیت سالمندان

نتایج تحلیل‌های انجام شده برای شاخص‌های معطوف به مؤلفه شبکه معابر مبین آن است که به ترتیب وجود پیاده رو با عرض کافی (طیف خیلی کم ۳۳ درصد)، دسترسی میدان به خیابان‌های مجاور (طیف زیاد ۵۷ درصد)، کیفیت پیاده روهای اطراف میدان (طیف تا حدودی ۴۳ درصد) دسترسی مناسب به حمل و نقل عمومی (طیف خیلی زیاد ۴۷ درصد)، دسترسی عابر پیاده به میدان (طیف تا حدودی ۳۰ درصد) بیشترین تأثیر را در رابطه با احساس امنیت به همراه دارد.

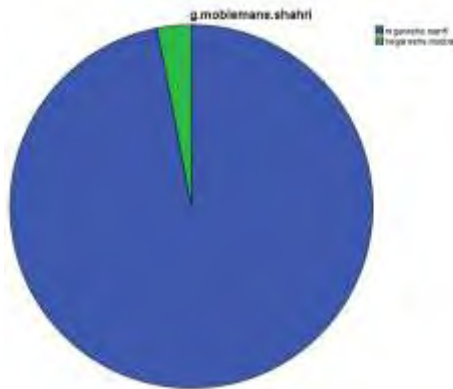

مولفه نورپردازی

طبق یافته‌های پژوهش حاضر نگرش نسبت به مولفه نورپردازی میدان ولایت فقیه ارومیه منفی ارزیابی می‌شود.

رابطه شاخص‌های معطوف به مؤلفه نور و روشنایی با احساس امنیت سالمندان

نتایج تحلیل‌های انجام شده حاکی از آن است که مؤلفه نور و روشنایی دارای رابطه مستقیم با افزایش احساس امنیت سالمندان در میدان ولایت فقیه دارد.

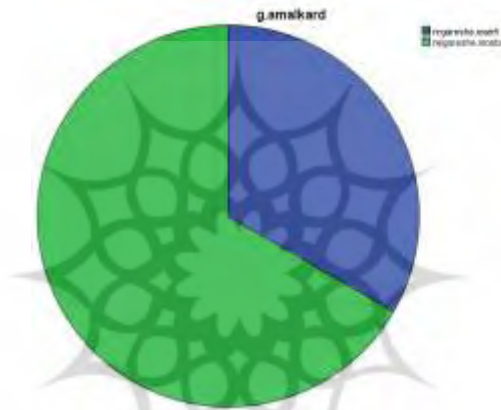

مولفه مبلمان شهری

طبق یافته‌های پژوهش حاضر نگرش نسبت به مولفه مبلمان شهری میدان ولایت فقیه ارومیه منفی ارزیابی می‌شود.

رابطه شاخص‌های معطوف به مؤلفه مبلمان با احساس امنیت سالمندان

نتایج تحلیل‌های انجام شده برای شاخص‌های معطوف به مؤلفه مبلمان شهری مبین آن است که طراحی مناسب مبلمان شهری به گونه‌ای که جهت استفاده سالمندان مناسب و راحت باشد، با درصد بیشترین تأثیر را در رابطه با احساس امنیت به همراه دارد. همچنین میزان توجه به مبلمان مناسب در این میدان در طیف خیلی کم با درصد ۲۰ قرار دارد، همینطور مکان‌یابی مناسب مبلمان شهری در این میدان در طیف خیلی کم با درصد ۵۷ می‌باشد.

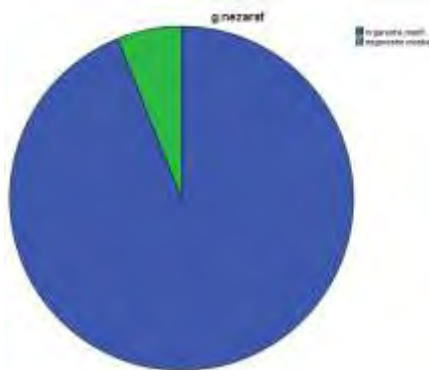

مولفه عملکرد

طبق یافته‌های پژوهش حاضر نگرش نسبت به مولفه عملکرد میدان ولایت فقیه ارومیه مثبت ارزیابی می‌شود.

رابطه شاخص‌های معطوف به مؤلفه کاربری با احساس امنیت سالمندان

نتایج تحلیل‌های انجام شده برای شاخص‌های معطوف به مؤلفه کاربری اراضی مستقر در فضاهای شهری مبین آن است که شاخص‌های کاربری‌های فعال، شبانه روزی متنوع دارای رابطه معنی دار و مستقیم با افزایش احساس امنیت از سوی سالمندان هستند، طبق نتایج به دست آمده در جداره‌های این میدان کاربری‌های فعال در طیف خیلی زیاد با درصد ۳۰ قرار دارند.

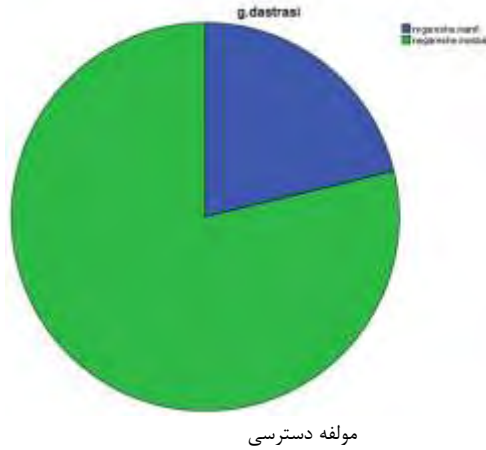

مولفه نظارت

طبق یافته‌های پژوهش حاضر نگرش نسبت به مولفه نظارت میدان ولایت فقیه ارومیه منفی ارزیابی می‌شود.

رابطه شاخص‌های معطوف به مؤلفه نظارت با احساس امنیت سالمندان

طبق نتایج شاخص وجود ایستگاه پلیس و نیروهای امنیتی با درصد ۳۶٫۷ داری بالاترین میزان رابطه با احساس امنیت را در مؤلفه نظارت از سوی سالمندان داشته است. وجود روشنایی کافی و دوربین‌های نظارتی نیز شاخص‌های مؤثر در رتبه‌های بعدی هستند که رابطه مستقیم و معنی داری با احساس امنیت دارند.

مؤلفه دسترسی طبق یافته‌های پژوهش حاضر نگرش نسبت به مؤلفه دسترسی میدان ولایت فقیه ارومیه مثبت ارزیابی می‌شود.

رابطه شاخص‌های معطوف به مؤلفه شبکه معابر با احساس امنیت سالمندان

نتایج تحلیل‌های انجام شده برای شاخص‌های معطوف به مؤلفه شبکه معابر مبین آن است که به ترتیب وجود پیاده رو با عرض کافی (طیف خیلی کم ۳۳ درصد، دسترسی میدان به خیابان‌های مجاور (طیف زیاد ۵۷ درصد)، کیفیت پیاده روهای اطراف میدان (طیف تا حدودی ۴۳ درصد)، دسترسی مناسب به حمل و نقل عمومی (طیف خیلی زیاد ۴۷ درصد)، دسترسی عابر پیاده به میدان (طیف تا حدودی ۳۰ درصد). بیشترین تأثیر را در رابطه با احساس امنیت به همراه دارد.

نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاکی از آن است که مؤلفه ایمنی و شاخص‌های مرتبط با آن رابطه زیادی را با ارتقای میزان امنیت عینی سالمندان و به تبع آن امنیت ذهنی ایشان در میدان ولایت فقیه شهر داشته‌است. این مهم در مطالعات کلی و همکاران نیز مورد تأکید واقع شده‌است به طوری که در همکاران نیز مورد تأکید واقع شده‌است. به طوری که در مطالعاتی که در سال ۲۰۰۹ توسط این محققین انجام شد مؤلفه ایمنی به عنوان یکی از دو عامل اثرگذار بر امن بودن یک فضا معرفی گردید.

جدول همبستگی اسپیرمن بین مؤلفه‌های احساس امنیت سالمندان

Spearman's rho	حس امنیت سالمندان	نظارت	عملکرد	مبلان شهری	بافت میدان	دسترسی	نورپردازی	آسایش و راحتی	کیفیت بصری	امنیت
Correlation Coefficient	1.000	.715**	.297	.758**	.386*	.647**	.762**	.247	.820**	.397

پیشنهادات

- ✓ با توجه به تحلیل‌های انجام شده، به منظور ارتقای ایمنی محیط و در نتیجه ارتقای احساس امنیت سالمندان، رعایت مقررات و استانداردهای لازم در هنگام ساخت ابنیه (به عنوان مثال تمهیدات حفاظتی جهت جلوگیری از ریزش مصالح)، حذف ابنیه مخروبه و متروکه (به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل ایجاد ناامنی از دیدگاه سالمندان زن)، جداسازی حرکت سواره و پیاده و ایجاد محدودیت برای حرکت سواره (از قبیل تغییر در کفسازی و استفاده از مانع) در فضای میدان و حذف موانع حرکت سالمندان در فضاهای مختص پیاده پیشنهاد می‌گردد.
- ✓ دومین مؤلفه مؤثر در ارتقای احساس امنیت سالمندان توجه به نور و روشنایی ایست. روشنایی مطلوب و مناسب در فضای شهری با ایجاد وضوح دید برای مردم و روشن نمودن نقاط کور، پنهان و جرم خیز موجب راحتی و آسایش سالمندان برای حضور در فضاهای شهری می‌شود. مؤلفه نور و روشنایی مناسب علاوه بر ارتقا کارایی جسمی و حرکتی سالمندان می‌تواند زمینه ساز آرامش ذهنی و ادراکی نیز بشود. در همین راستا توجه به کیفیت نورپردازی در فضا و روشنایی کافی بخصوص در مکان‌های آسیب پذیر تأثیر بسزایی در ارتقای احساس امنیت سالمندان دارد.
- ✓ کنترل و نظارت بر محیط و ارتقای خوانایی از جمله عوامل بسیار مهمی است که کوپر و فرانیس (۱۹۹۰) برای ارتقای حضورپذیری سالمندان در فضای شهری بر آن تأکید دارند. با توجه به نتایج حاصل از تحلیل‌های انجام شده به منظور تقویت مؤلفه‌های خوانایی و کیفیت بصری و نظارت جهت افزایش

احساس امنیت سالمندان و در نتیجه ارتقای حضورپذیری ایشان در فضای میدان، استقرار ایستگاه پلیس و نیروهای امنیتی در محیط، تعبیه دوربین‌های نظارتی و امنیتی، احداث فضاهای شهری حتی الامکان در جوار عناصر شاخص، توجه به قابلیت دید سالمندان به نقاط مختلف فضا در طراحی، توجه به نوع رنگ و تصاویر دیواری مناسب جهت انگیزش ادراکی سالمندان پیشنهاد می‌گردد نتایج پژوهش در خصوص مولفه کاربری حاکی از آن است که تزریق کاربری‌های فعال، سرزنده، متنوع و متناسب با نیازهای روزمره سالمندان، علاوه بر افزایش سرزندگی در فضای میدان موجب افزایش حضورپذیری سالمندان و در نتیجه افزایش تعاملات اجتماعی در میدان گردد. همچنین توجه به پوشش گیاهی مناسب، تأمین فضاهای خاص پیاده، تأمین عرض مناسب و کافی جهت پیاده روها، دسترسی مناسب فضا به حمل و نقل عمومی، توجه به کیفیت کفسازی، طراحی مناسب مبلمان شهری با توجه به نیاز سالمندان، تعبیه تابلوها و علائم اطلاع رسانی، توجه به پاکیزگی و نظافت محیط و احداث سرویس بهداشتی در فضای میدان موجبات افزایش احساس امنیت عینی و ذهنی سالمندان را به همراه خواهد داشت و با افزایش راحتی و آسایش سالمندان سبب حضورپذیری و ماندگاری بیشتر سالمندان در فضا خواهد شد.

راهکارها و پیشنهادات اجرایی

کاربری

طبق بررسی وضعیت موجود در میدان، عدم تنوع و دراصل عدم وجود کاربری‌های متنوع، از معضلات آن بوده و باید با ایجاد کاربری‌های تجاری متنوع، به جدارهای میدان ولایت فقیه تنوع بخشید. درواقع جداره میدان باید به‌گونه‌ای فعال باشد تا به‌عنوان انگیزه برای استفاده‌کنندگان عمل کرده و آن‌ها را به حضور در میدان تشویق کند.

فعالیت

پیرو پیشنهاد تجاری سازی جداره سایت، این‌که چه فعالیت تجاری مناسب با اهداف طرح خواهد بود نیز مطرح است. به‌طور کلی برای سرزنده‌سازی و افزایش امنیت میدان، نیاز به ایجاد طیفی از فعالیت‌های انتخابی و اجتماعی است. به‌طور واضح‌تر باید از ایجاد فعالیت‌های اداری پرهیز کرد؛ چراکه در ساعاتی خاص موجب شلوغی و تردد بیش‌ازحد در معبر شده و در مقابل، در ساعاتی نیز، جدارهای خاموش و سلب را ارائه می‌کند. لذا فعالیت‌های تفریحی و فراغتی مانند رستوران، کافه، کلوب بازی‌های رایانه‌ای، باشگاه‌های ورزشی و... گزینه‌های مناسبی برای فعالیت در جدارهای این میدان می‌باشند. همچنین اختلاط فعالیت‌های فوق نیز مورد پیشنهاد محقق می‌باشد.

تنوع اجتماعی

حضورپذیری سایت از اقصای مختلف اجتماعی، مستلزم توجه به نیازهای تمامی آن‌هاست. برای مثال نمی‌توان حضور کودکان را انتظار داشت، وقتی حتی یک وسیله بازی در میدان برای آنان وجود نداشته باشد؛ ویا اینکه مردان کهن‌سال، علاقه وافری به‌گردهمایی‌های دوستانه و صمیمی دارند و از طرفی به‌دلیل محدودیت‌های جسمی ناشی از پیری نمی‌توانند روی زمین یا چمن بنشینند که سایت هرگز چنین فضایی را پیش‌بینی نکرده‌است. مادران نیز باید وقتی را برای بازی‌های دسته‌جمعی و اجتماعی کودکانشان صرف کنند و آن‌ها را به پارک‌ها ببرند، اما تمام مدتی که فرزندشان مشغول بازی است، آن‌ها باید ایستاده و تماشا کنند؛ یا این‌که بافاصله‌ای نزدیک، نشست و بادیگر مادران ارتباط برقرار کنند؛ لذا پیشنهاد می‌شود در روند ایجاد فعالیت‌های جدید، مطالب بیان شده الزاماً مدنظر قرار گرفته و تنوع فعالیتی، پیرو تنوع قشری استفاده‌کنندگان صورت پذیرد.

توجه به جداره

پیشنهاد می‌شود از هنر عمومی یا نقاشی دیواری بهره‌برداری شود و پیام‌های شهروندی مبتکرانه‌ای در غالب نقاشی ارائه گردد. این نقاشی‌ها حتی اگر برای کودکان هم جذاب باشد، اهداف ایجاد خود را به‌دست آورده‌است؛ چه‌بسا که توجه بزرگترها را نیز می‌توان با ایجاد سلسله‌ای از نقاشی‌های معنی‌دار و پیوسته، جلب نمود.

همچنین پیشنهاد می‌شود باغچه‌های مربوط به میدان نیز با قرارگیری نیمکت و آلاچیق، برای افراد آماده‌سازی شده و آنان را به بیرون از منزل دعوت کند.

نفوذپذیری

مشکل اصلی سایت از حیث نفوذپذیری، عدم دعوت‌کنندگی ورودی میدان می‌باشد که انجام و طراحی عناصر یادمانی در مبادی ورودی میدان باعث افزایش دعوت‌کنندگی آن می‌شود.

مبلمان

عمده ایرادی که برمحدوده مورد مطالعه وارد می‌باشد، عدم وجود مبلمان جهت نشستن استفاده‌کنندگان می‌باشد. لذا ایجاد فضاها و تسهیلاتی برای مکث در میدان و به‌طور کلی نیمکت‌هایی برای نشستن، استراحت و یا تماشا کردن افراد، ضروری است. پراکنش این نیمکت‌ها باید به‌گونه‌ای باشد که در تمام قسمت‌های میدان وجود داشته باشد و تجمع آن‌ها در قسمت‌های پیش‌بینی شده مانند گشایش‌های فضایی پیشنهاد می‌شود.

نورپردازی

تنها تفاوتی که بین شب و روز وجود دارد، تاریکی شب و روشنایی روز می‌باشد. هرگز نمی‌توان شب را مانند روز روشن ساخت ولی می‌توان حداقل‌هایی را که مورد نیاز و پسند استفاده‌کنندگان می‌باشد را تأمین نمود. لذا تقویت نورپردازی شبانه میدان از اولویت‌های پیشنهادی پژوهش می‌باشد. چراکه در صورت تاریکی شبانه سایت، عملاً حیات شبانه‌ای نیز در سایت پدیدار نشده و این موضوع موجب عدم موفقیت فضا و عدم امنیت در آن می‌باشد.

فضای سبز

مساحت فضای سبز موجود در سایت، راضی‌کننده است اما مشکل عدم نفوذپذیری آن می‌باشد. لذا ایجاد کریدورهایی جهت ورود میان فضاهای سبز، از طریق سنگ‌چین یا ایجاد پل‌های ثابت جویی و... جهت امکان ورود آسان استفاده‌کنندگان داخل فضای سبز مورد پیشنهاد می‌باشد.

مناسب‌سازی

محروم‌ساختن طیفی از شهروندان در استفاده از یک فضای عمومی شهری، عملی خلاف عدالت شهری است. گاهی ما ناخواسته با عدم پیش‌بینی نیازهای این طیف، آنان را از حضور در فضا منع می‌داریم. لذا با ایجاد تسهیلاتی ساده و ناچیز می‌توان مشکل را مرتفع ساخت. پیشنهاد می‌شود در ورودی میدان و درمیانه آن‌ها، رمپ‌هایی با شیب ملایم جهت ورود ویلچر ایجاد شود. همچنین با کف‌سازی متفاوت در لبه‌های میدان می‌توان نسبت به ورود افراد نابینا به قسمت سواره‌رو هشدار داد.

تعاملات اجتماعی

هرگز نسخه‌ای متحد و قابل تجویز برای تزریق نوعی خاص از تعاملات اجتماعی در یک فضای شهری وجود ندارد و همواره استفاده‌کنندگان هستند که تعاملات مورد پسند خود را ایجاد می‌کنند. گاهی نیمکت‌ها بی‌استفاده رها می‌شوند و گروهی لبه جدول را برای نشستن انتخاب می‌کنند. حتی گاهی استفاده‌کنندگان قسمت‌های شلوغ و پر رفت‌وآمد را ترک کرده و به فضاهای گمشده سایت‌های تفریحی پناه می‌برند که از نظر ما کاملاً ناامن می‌باشند. لذا نمی‌توان جبری بر استفاده‌کنندگان روا داشت. اما تجربه ثابت کرده است ایجاد شرایطی مشابه، پیامدهای مشابهی را در پی داشته است. مثلاً قراردادن میز و نیمکتی که روی میز آن صفحه شطرنج حک شده است، مردان کهن سال و جوانان باهوش را به‌خود جذب می‌کند و یا ایجاد کافه‌پیاپاده‌روها جوانان و گاهی خانواده‌ها را به‌خوبی جذب می‌کند. حال این جذب جمعیت شروعی برای برقراری تعاملات اجتماعی خواهد بود که شکل‌گیری آن درگرو موضوعات مشترک میان شرکت‌کنندگان در آن می‌باشد که می‌تواند حریف طلبی برای بازی باشد یا صحبت راجع به قیمت‌های محصولات و...

پارکینگ

اصولاً در شهرهای ما اقبال خوبی از پارکینگ‌های خودرو نمی‌شود الا زمانی که اهرمی مانند برخورد پلیس در کار باشد. چراکه اغلب علاقه‌مندند خودروی آن‌ها مدام در محدوده دیدشان باشد و همچنین مسافت زیادی را از پارکینگ تا محل استقرار خود طی نکنند. به‌رجهت پیش‌بینی فضایی جهت پارک خودروها از الزامات می‌باشد. لذا فضایی پست و رها شده در جوار میانه غربی پیاپاده‌رو سایت، که توسط راه‌پله‌ای به پیاپاده‌رو متصل می‌شود به‌عنوان فضایی مناسب جهت پارک خودروها پیشنهاد می‌شود.

نگهداری

استقرار فرد یا افرادی جهت نگهداری مداوم از فضای مورد نظر الزامی می‌باشد. چراکه در صورت رها سازی میدان، طولی نخواهد کشید که میدان تبدیل به تلی از زباله شده و بافت کالبدی آن نیز روبه فرسایش خواهد گذاشت. همچنین هزینه‌های این طرح را می‌توان از ارزش افزوده املاک جداره و یا اجراه بهای غرفه‌های تجاری پیشنهادی تأمین کرد.

منابع

- ۱- مؤیدی، محمد؛ علی نژاد، منوچهر؛ نوایی، حسین (۱۳۹۲). بررسی نقش مؤلفه های منظر شهری در ارتقای سطح احساس امنیت در فضاهای عمومی. ۱۵۹-شهری؛ نمونه مورد مطالعه: محله اوین تهران، فصلنامه مطالعات اجتماعی، شماره ۳۵، صص. ۱۹۱
- ۲- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۰)، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن کل کشور
- ۳- گروسی، سعیده (۱۳۸۶). بررسی رابطه اعتماد اجتماعی و امنیت اجتماعی، مورد مطالعه: دانشجویان دختر دانشگاه آزاد جیرفت، فصلنامه دانش
- ۴- پاکزاد، جهانشاه (۱۳۸۱). میزگرد نقش فضاهای شهری در تأمین امنیت اجتماعی، شهرداری ها، سال چهارم، شماره ۴۱
- ۵- رجیبی پور، محمود (۱۳۸۴). درآمدی بر عوامل مؤثر بر احساس امنیت، کنکاشی بر جنبه های مختلف. امنیت عمومی و پلیس (مجموعه مقالات)، تهران، معاونت پژوهش دانشگاه علوم انتظامی
- ۶- حسینی، فرزانه (۱۳۸۷). بررسی و ارائه شاخص های کالبدی- کارکردی مؤثر بر ارتقاء امنیت فضاهای عمومی شهری؛ نمونه مورد ی: پارک دانشجو ، پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، تهران، دانشگاه تربیت مدرس
- ۷- ذاکری، راضیه (۱۳۹۰). بررسی میزان امنیت اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن، مطالعه موردی: شهر یزد، استاد راهنما: سیر علیرضا افشانی، رساله
- ۸- کلانتری خلیل آباد، حسین و روناک اردلانی، سراجی، سروه؛ پوراحمد، عطیه (۱۳۹۲). برنامه ریزی فضاهای امن شهری مبتنی بر تفکیک جنسیتی با ، CPTED ، رویکرد نمونه موردی: محله فرهنگیان، شهر بناب، مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره دوازدهم، صص. ۲۶-۱۵
- ۹- صالحی، اسماعیل (۱۳۸۷)، ویژگی های محیطی فضاهای شهری امن، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، تهران.
- ۱۰- حبیبی، سید محسن (۱۳۸۷). حیات مدنی و حیات شهری، مجله هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، شماره هفتم، صص. ۳
- ۱۱- علی آبادی، جواد (۱۳۸۱). نقش فضاهای شهری در تأمین امنیت اجتماعی، ماهنامه شهرداری ها، شماره ۴۱، صص. ۱۳۲
- ۱۲- طرح جامع تفصیلی ارومیه (۱۳۹۰)
- 13- Garcia-Ramon MD, Ortiz A, Prats M (2004). Urban planning, gender and the use of public space in a peripheral neighborhoods of Barcelona, Cities. Vol. 21. No. 3. pp. 215-223.
- 14- Kelly Eric Damian, Crabtree Dain (2009). Securing the built environment: an analysis crime prevention through environmental design, Ball State University, Muncie, Indiana.
- 15- Roth R, Sara E (2010). Antiterrorism design and public safety: reconciling CPTED with the post, Massachusetts Institute of Technology, Dept. of Urban Studies and Planning.
- 16- Garcia-Ramon MD, Ortiz A, Prats M (2004). Urban planning, gender and the use of public space in a peripheral neighborhoods of Barcelona, Cities. Vol. 21. No. 3. pp. 215-223.
- 17- Wekerle Gerda R (2000). Gender Planning as Insurgent Citizenship: Stories from Toronto, Plurimondi, Vol. 1, No. 2, pp. 105-126.
18. World Health Organization (2007). Global Age-Friendly Cities: a guide
- 19- Carmona M, Heath T, Oc T, Tiesdell S (2010). Public Places-Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design, Elsevier, New York
- 20- Cooper C, Francis C (1990). People Places: design guideline for urban open space, Van Nostrand Reinhold. USA.
- Cozen&Savill,2005: 328
- 22- P. cozens, 2008, crime prevention through environmental desinn in western Australia: palnningfor sustainable urban futures, Department of Urban and Regional Planning, Curtin University ofTechnology, Western Australia.
- 23- Minnery, John, Lim, Bill, 2005, Measuring Crime Prevention Through Environmental Design, Jurnal of Architectural And Plannig Research, vol. 330.

پرتال جامع علوم انسانی